

5. Redecker, C., Punie, Yves: *EUR - Scientific and Technical Research Reports, Publications Office of the European Union – 2017*, URL: <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/european-framework-digital-competence-educatorsdigcompedu> (2017)
6. Zhanatbekova N., Mailybayeva G., Abdulayeva A. *Problems of using information and communication technologies in education [Text]. Abai Kazakh National Pedagogical University Bulletin scientific journal Series of Pedagogical Sciences.-2022.- No. 3 (75).-P.196-204*
7. Panyukova S.V. *Cifrovye instrumenty I servisy v rabote pedagoga. Uchebno-metodicheskoe posobie. – M.: Izd-vo «Pro-Press», 2020. – 33 s.*
8. *UNESCO ICT Competency Framework for Teachers (2018) Version 3, Published in 2018 by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 7, place de Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, Franc - URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265721>*
9. Askerko, Yu.I. *Problema formirovaniya informatsionnoy kompetentnosti studentov [The problem of formation of information competence of students], Pedagogicheskaya nauka na sovremenom etape razvitiya obrazovaniya: sb. nauch. tr. pod red. V.P. Ushacheva. – Magnitogorsk: MaGU, 2002. – S. 5.*
10. Leontev, A.N. *Deyatel'nost. Soznanie. Lichnost / A.N. Leontev. – M.: Smysl, Akademiya, 2005. – 352 s.*
11. Slastenin, V.A. *Pedagogika: Ucheb. posobie dlya vyssh. ucheb. zavedenij/ V.A. Slastenin, I.F. Isaev, E.N. Schiyarov; pod red. A.Slstenina. - 4-e izd., stereotip. – M.: Izdatelskiy centr «Akademiya», 2005. - 576 s.*
12. Bocharova, L.V. *Formirovanie informacionno-kommunikativnoy kompetentnosti buduschego uchitelya: Avtoref. dis. kand. ped. nauk / L.V. Bocharova. - Kursk, 2006. – 22 s.*
13. Voroncova, E.M. *Formirovanie informacionno- kommunikativnoy kompetentnosti buduschih pedagogov v usloviyah perehoda na dvuhurovnedu`u sistemu podgotovki // Avtoref. dis... kand. ped. nauk. Joshkar-Ola, 2014, – 196 s.*
14. Blum-Ross, A. & Livingstone, S. (2018). *The trouble with “screen time” rules. In G. Mascheroni, C.Ponte & A. Jorge (Eds.), Digital Parenting: The Challenges for Families in the Digital Age. Nordicom.*
15. Carson, V. et al. (2019). *Physical activity and sedentary behavior across three time-points and associations with social skills in early childhood. BMC Public Health 19(27).*
16. Sepúlveda, A. (2020). *The digital transformation of Education: Connecting schools, empowering learners. International Telecommunication Union UNESCO UNICEF.*

FTAMP 14.01.07

<https://doi.org/10.51889/9858.2022.88.37.014>

Қыяқбаева Ұ.Қ.,^{1*} Төлешова Ұ.Б.,¹ Абилбакиева Ғ.Т.¹

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ БОС УАҚЫТЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Жасөспірімдердің бос уақытын өткізу мәселесі бүгінгі таңда өзекті болып табылады және әлеуметтік-педагогикалық қызметтің маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Бос уақыт – адамның физикалық және психикалық, рухани және эмоционалдық дамуы орын алатын басым кеңістік.

Бос уақыт адам өмірі үшін қажетті, адамның өзіндік құнды мінез-құлқын қалыптастыруға, шығармашылыққа, спортпен айналысуға, саяхат жасауға, кітап оқуға, мәдени іс-шараларға баруға, ойын ойнауға және т.б. өзін-өзі дамытуға арналған жұмыстан, сабақтан тыс уақыт. Бос уақыт жасөспірімдердің өзіндік ерекшеліктеріне сай психологиялық, физиологиялық және рухани дамуына ықпал етуі тиіс. Әрбір жасөспірім іс-әрекетін дұрыс ұйымдастыра білу үшін бос уақыт туралы білімі мен біліктілігін дамыту қажет. Мақалада педагогика және психология саласындағы отандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми еңбектеріндегі «бос уақыт» ұғымына берілген анықтамалар мен ой-пікірлеріне теориялық талдаулар жасалынып, жасөспірімдердің бос уақытын тиімді ұйымдастырудың ерекшеліктері мен жолдары қарастырылған.

Жасөспірімдердің бос уақытын дұрыс ұйымдастыру жолдарына ерекше назар аудару, қазіргі таңның өзекті мәселелерінің бірі болып отыр.

Түйін сөздер: бос уақыт, сабақтан тыс уақыт, шығармашылық, анимация, іс-әрекет, мәдени тынығу, өмірлік бастау, рухани даму, рекреация.

Кыякбаева У.К.^{1*}, Толешова У.Б.,¹ Абилбакиева Г.Т.¹

*Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
г. Алматы, Казахстан*

ОСОБЕННОСТИ ТЕХНОЛОГИИ ОРГАНИЗАЦИИ ДОСУГА ПОДРОСТКОВ

Аннотация

Проблема свободного время препровождения подростков является актуальной на сегодняшний день и одним из важнейших направлений с социально-педагогической деятельности. Свободное время является доминирующим пространством, в котором происходит физическое и психическое, духовное и эмоциональное развитие человека.

Досуг – это свободное время, отведенное формированию у человека творчества, ценностного поведения к своему здоровью, занятию спортом, путешествиям, чтению книг, посещению культурных мероприятий, играм и т.д. саморазвитию. Досуг должен способствовать психологическому, физиологическому и духовному развитию подростков в соответствии с их особенностями. Для того чтобы каждый подросток смог правильно организовать свою деятельность, необходимо развивать знания и умения в свободное время.

В данной статье рассматривается теоретический анализ определений и суждений отечественных и зарубежных ученых в области педагогики и психологии к понятию «досуг», а так же особенности и пути эффективной организации досуга подростков. Особое внимание уделяется способам правильной организации досуга подростков, что является одной из актуальных проблем современности.

Ключевые слова: досуг, свободное время, творчество, анимация, деятельность, культурный отдых, жизненный старт, духовное развитие, рекреация.

Kyyakbayeva U.,^{1*} Toleshova U.,¹ Abilbakieva G.¹

*Kazakh National Pedagogical University named after Abai,
Almaty, Kazakhstan*

FEATURES OF TECHNOLOGY FOR ORGANIZING LEISURE ACTIVITIES FOR ADOLESCENTS

Abstract

The problem of free time spent by teenagers is relevant today and one of the most important areas of socio-pedagogical activity. Free time is the dominant space in which the physical and mental, spiritual and emotional development of a person takes place.

Leisure is free time devoted to the formation of a person's creativity, value behavior towards one's health, playing sports, traveling, reading books, attending cultural events, games, etc. self-development. Leisure should contribute to the psychological, physiological and spiritual development of adolescents in accordance with their characteristics. In order for every teenager to be able to properly organize their activities, it is necessary to develop knowledge and skills in their free time.

This article discusses a theoretical analysis of the definitions and judgments of domestic and foreign scientists in the field of pedagogy and psychology to the concept of "leisure", as well as the features and ways of effective organization of teenagers' leisure.

Particular attention is paid to the ways of proper organization of teenagers' leisure, which is one of the urgent problems of our time.

Keywords: leisure, free time, creativity, animation, activity, cultural recreation, life start, spiritual development, recreation.

Кіріспе. Қазіргі ғылымда қоғамдық еркін өмір сүру ұғымдарын ізгілендіру үдерісі бос уақыт арқылы жүзеге асырылады. Жасөспірімдердің бос уақытын өткізу мәселесі бүгінгі таңда өзекті және әлеуметтік-педагогикалық қызметтің маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Бос уақыт адам өмірінің маңызды бір салалары болып табылады. Бос уақыт – адамның физикалық және психикалық, рухани және эмоционалдық дамуы орын алатын басым кеңістік.

Бос уақыт (сабақтан тыс жұмыс) – бұл жасөспірімдердің сабақтан тыс уақытта қарым-қатынасқа деген қажеттіліктерін қанағаттандыратын белсенді қарым-қатынас аймағы. Қызығушылықтардың әуесқойлық бірлестігі, бұқаралық мерекелер сияқты бос уақыттың түрлері адамның басқа адамдармен салыстырғанда өзін, қасиеттерін, артықшылықтары мен кемшіліктерін түсінуге қолайлы аймақ болып табылады.

Бос уақытта әлеуметтік - мәдени қажеттіліктер жүзеге асырылады. Бос уақыт адамның еркін әрекет ету уақыты. Көбіне бос уақыт кәсіби, отбасылық, тұрмыстық міндеттерді орындауға арналады. «Бос уақыт» сөзі орыс тілінде XV ғасырда қолданыла бастады. «Бос уақыт» ұғымы орыс тілінде «досу» деп қарастырылады. Ежелгі Грецияда бұл термин «қысымсыз еркін іс-әрекет» деген мағынаны білдірген. Орыс тілінде бұл терминге: *бос уақыт, уақытқа тәуелсіз, жұмыстан босанған, жүргіші, қыдырғыш* деген анықтамалар беріледі [1]. Ескі славян тілінде «бос уақыт» сөзі «жету» етістігінен шыққан. Латын тілінде бос уақыт «otium» сөзі «negotium» бизнес сөзі арқылы сипатталады. Римдіктер бірінші орынға бос уақытты емес, еңбекті қойды. Кейіннен бос уақыт жұмыссыз уақыт ретінде қарастырыла бастады. Көптеген ғылыми әдебиет бұқаралық ақпарат көздерінде «бос уақыт» ұғымы «демалыс» ұғымымен сәйкес келеді. Шетелдік әдебиеттерде – «әлеуметтік бос уақыт», «еңбек өркениеті», «бос уақыт өркениеті» деген ұғымдар кездеседі. Қазіргі таңда екі негізгі тәсіл ретінде қарастырылады:

Экономикалық – жұмыс күшінен тыс күштің кеңеюі, жеке тұлғаны дамыған тұлғаға айналдыратын құрал;

Әлеуметтік – жан-жақты әлеуметтік уақыт құбылысын, бос уақыттың әлеуметтік-тарихи және жеке ерекшеліктерге тәуелділігін зерттеу. Бұл мәселелер әртүрлі тәсілдер арқылы зерттеледі. Көптеген шетелдік және отандық ғалымдар «бос уақыт» ұғымын табиғи түрде «демалыс», «рекреация» және «саяхат» ұғымдарын қамтитын биологиялық және әлеуметтік категория ретінде түсіндіреді. Рекреация (*грек тілінен аударғанда. recreatio – қалпына келтіру*) деген мағынаны білдіреді, медициналық, биологиялық, физикалық, психологиялық, ақыл-ой, эмоциялық жағдайын яғни күшін, зейінді, есте сақтау қабілеттерін рекреациялық іс-шаралар арқылы қалпына келтіру [2].

«Бос уақыт» дегеніміз – белгілі бір еңбек пен уақытты қажет ететін нәрсеге қол жеткізу. Философиялық, әлеуметтік, психологиялық сөздіктерде «досу» ұғымы «бос уақыт» деген мағынаны білдіреді. «Досу» теориясының аналитигі Стенли Паркер «досу» ұғымын үш топқа бөліп қарастырады:

Досу - адамның ұйқыдан, жұмыстан, физиологиялық қажеттіліктен босанған уақыты;

Досу - адамның еркін таңдауында жүргізілетін іс-әрекет;

Досу - адамның жұмыстардан міндеттерден босалған уақыт.

Бос уақыт мәселесін терең қарастырған ежелгі философ Аристотель болды. Аристотель бос уақытты адам өмірінің ажырамас құрамдас бөлігі деп санады. Ол бүкіл адам өмірі, – деп жазды ол, – ақыл-ойдың сабағы мен бос уақытына бөлінеді, ал адамның барлық іс-әрекетінің бір бөлігі қажетті және пайдалы іске, ал бір бөлігі әдеміге бағытталады деді. Аристотельдің «*Никкомаховой этики*» атты еңбегінде «бос уақыт» мәселесі қарастырылған. Философтың ойынша «адамның барлық өмірі «білім алуда» және «бос уақытта» белгіленеді, ал адамның барлық іс-әрекеті қажетті және пайдалы кейде асқан көркемділік пен сұлулыққа бағытталады». Ол «бос уақыт өзіне көңіл көтеруді, ләззат алуды, бақытқа кенелуді қосады» - деп тұжырымдайды. Аристотельдің бос уақытының болмауы бостандыққа байланысты. Ол саясаткерлерге, жауынгерлерге қатысты бос уақытты қарастырды және қоғамның төменгі қабаттарының – жер иелерінің, қолөнершілердің және т.б. бос уақыттары туралы өте сақ болды, өйткені олардың кәсіптері асыл және жоғары қызмет түрлері деп есептеді.

Ш.Фурье, А.Сан-Семон, Р.Оуэн тұжырымдамаларында «тұлғаның жан-жақты толыққанды дамуы үшін бос уақыт мөлшерін ұлғайту керек» деген. Шопенгауэр «бос уақытты» тұлғаның өз «менін» тануға мүмкіндік туғызатын уақыт деп түсіндіреді. Бос уақыт тұлғаның жағымды жақтарының дамуының кепілі. Бос уақыт саласына көптеген жаңалықтар енгізген психология саласынан З.Фрейд, Э.Дюркгейм, М.Хоркхаймер, Э.Фромм және т.б. ғалымдар қызығушылық танытса, әлеуметтану ғылымы бойынша бос

уақыт мәселесін Б.Л. Грушин, Ж.Дюмазедье, Г.Е. Зборовский, М.Каштан, Т. Кэндо, Г.П. Орлов, С.Г. Струмилин, Дж. Шивере және т.б. ғалымдар зерттеген болатын [3].

60-70 жылдардан бастап педагогика ғылымында мектепте бос уақытты ұйымдастыруға көңіл бөліне бастады. Балаларды өмір сүру ортасына бейімдеу үшін бос уақытты ұйымдастыру жұмыстары жүргізілді. (Н.А. Запарожец, С.А. Шмаков, В.А. Караковский, А.Н. Тубельский, М.П. Щетинин, Е.А. Ямбург және т.б.) Педагогика ғылымында жаңа кешенді мектептерде бос уақытты ұйымдастыру бағыттары пайда болды. «Бос уақыт» ұғымын француз тілінде «animation» жандылық, жандану, тірілту, бос уақытты ұйымдастырушы кәсіп, латын тілінде өмірлік бастау, өмір, саналы бастау, рух деген мағыналарды білдіреді. Бос уақыт адамның жас ерекшеліктеріне қарай жасөспірімдерді тәрбиелеу, кәсіби қалыптасу, өмір салты, құндылық бағдарлары және т.б. қасиеттерін дамытуға байланысты ұйымдастырылады. Г.И. Минц, А.П. Владимирова «бос уақыт демалу мен көңіл көтеруге арналған уақыт» дейді. Бос уақыт оқуға, қоғамдық жұмысқа, әртүрлі шығармашылық іс-шараларға берілетін уақыт. Экономистер В.Д. Патрушев, И.В. Чернов бос уақыт жұмыс уақытының бөлігі деп қарастырады. Ю.Н. Лобанов, пен А.В. Мяскин «бос уақыт жұмыстан тыс уақыт» дейді. Бос уақыттың құрылымы, элементі, мазмұны жағынан әртүрлі болады. Жасөспірімдердің өзін-өзі жетілдіруіне, шығармашылыққа, мәдени қажеттіліктерін қанағаттандыруға арналған іс-шараларды іске асыруға, көңіл көтеруге, өзге де мақсаттарға қол жеткізуге бағытталады. Қазіргі таңда әлеуметтану саласында бос уақыттың тұжырымдамалық моделін жіктеген М.Каплан пен Дж.Шивере. Бос уақыттың әлеуметтік функциялары: *компенсаторлық, әлеуметтендіру, гедонистік, қарым-қатынас, шығармашылық, өзін-өзі жүзеге асыру, жеке қасиеттерін дамыту* болып бөлінеді [4]. Бос уақытта жүргізілетін іс-шаралар мазмұны төмендегідей түрлерге бөлінеді:

- *дамытушылық* - бағытындағы қызмет түрлері арқылы жеке тұлғаны жетілдіру және өзін-өзі дамыту;
- *ойын-сауық* - мәдениетті пассивті бос уақытты өткізу;
- *үйде болу*;
- *спорттық* - белсенді демалыс;
- *қоғамдық* - саяси- пікірін айту, жаңа ой қалыптастыру;
- *деструктивті*;

Жеке адамның бос уақытын анықтау үшін оның күнделікті уақыт бюджетінен (24 сағат) оның жұмсайтын уақытын шегеру керек:

- *өндірістік-еңбек функциялары*: жұмыс орнына баратын және қайтатын жолды қоса алғандағы уақыты;

- *физиологиялық демалыс* (түнгі ұйқы);
- *сауықтыру және санитарлық-гигиеналық қажеттіліктер* (таңертеңгі дәретхана, гимнастика, кір жуу, ыдыс жуу және т. б.);
- азық-түлік сатып алу, оларды дайындау, тамақтану;
- қажетті заттарды, күнделікті сұранысқа ие және ұзақ мерзімді тауарларды сатып алу;
- жасөспірімдерді тәрбиелеу, жақын адамдарға шұғыл көмек көрсету (мысалы, науқасқа күтім жасау) және т.б.

Көріп отырғанымыздай «бос уақыт» және «еркін уақыт» ұғымдары бір-бірін тығыз байланысты. Бірақ олар мағынасы жағынан бірдей емес. Кейбір адамдар бос уақытын тиімсіз, ештеңе істемей өткізеді. Ол денсаулығына, қоғамдық тәртіпке, бос уақытының бұзуына әсер етеді. Адам бос уақытын денсаулығын қалпына келтіруе, жан-жақты дамуға пайдалану қажет.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Бос уақыт – коммуникативтік байланыстар мен қажеттіліктерді қанағаттандырудың белсенді аймағы. Бос уақыт қызығушылықтары бойынша әуесқойлық бірлестік, бұқаралық мерекелер адамның өзіндік қасиеттерінің артықшылықтары мен кемшіліктерін сезінуге қолайлы сала. Бос уақыт жасөспірімдердің адамгершілік келбеті мен дүниетанымының дамуына үлкен мүмкіндік береді [4]. Ұжымдық ойын-сауық үдерісінде серіктестік сезімі күшейеді, өмірлік ұстаным қалыптасады, қоғамдағы мінез-құлық нормаларын үйренеді. Мектеп өмірі мен студенттік шақ физикалық, психикалық және интеллектуалдық күштердің үлкен шығындарын талап етеді, энергия алатын, энергия беретін кезең болып есептеледі. Адамның күші азаяды, әрі көбейеді яғни рекреациялық функция жүзеге асырылады. Бос уақыт пайда болған шиеленіс, кикілжіндерді жеңілдетуге жеңуге көмектеседі. Жасөспірімдер бос уақыттың мақсаттары мен себептерін салыстырмалы түрде оңай тұжырымдайды, бірақ оған бос уақыттың атқаратын қызметі, яғни оның ажырамас мақсаты мен өмірдегі орны туралы айту қиын. Өйткені күнделікті өмірде әрекет пен таңдау еркіндігі шектеулі. Бос уақыт жасөспірімдерге ішкі даму қажеттіліктерін жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Шығармашылық әлеуетін жүзеге асыра алмайды, сүйікті іс-әрекеттеріне жүгінеді, ішкі шиеленісті жоятын сезімді сезінеді және т.б. Бір қарағанда, олар

негізінен жасөспірімдер үшін маңызды болып көрінуі мүмкін. Шынында да әлеуметтену және жеке тұлғаның жеке дамуы кезеңінде бос уақыт үлкен білім беру мәніне ие болады. Осы орайда бос уақыттың тәрбиелік және ағартушылық атқаратын қызметтерін ерекше атап өту керек. Жасөспірімдер де өз дәрежесінде көкжиегін кеңейтіп, әлеуметтік коммуникативтік байланыстарды, цифрлық технологияларды түсініп, қолданғысы келеді. Оқу, білу еш уақытта да кеш емес. Мүмкіндігіне қарай меңгеру басты міндет. Жасөспірімдердің іс әрекет арқылы ләззат алуы, табиғи ұмтылысы арқылы жүзеге асырылады. Күнделікті өмірде бос уақыт белсенділігі рекреациялық - сауықтыру және терапевтік типтегі көптеген функцияларды орындайды. Бос уақыт жасөспірімдердің толыққанды өмір сүруіне, тұлғааралық қарым-қатынас жасауға, мерекелер, спектакльдер, саяхаттарға баруға, жасөспірімдер бір-бірімен әмбебап байланыс орнатуға, достық қарым-қатынас жасауға, отбасылық туыстық қатынастардың рөлін түсінуге мүмкіндік береді.

Бос уақыт заңдарға, теориялық негізделген және тәжірибеде дәлелденген принциптерге сәйкес дамиды. Оның негізгі принциптері төмендегідей:

- *көпсалалы және қол жетімділік принципі*: бос уақыт сұраныстары мен мүдделерін қанағаттандыру үшін барлық адамдарды демалыс мекемелерінің қызмет саласына тарту, шығармашылық мүмкіндіктерін дамыту;

- *өзіндік іс-әрекет принципі* - әуесқойлар қауымдастығынан жаппай ұжымдық мерекесі, жеке қабілеттері арқылы жетістікке жету;

- *жүйелілік пен мақсаттылық принципі* - дамның әлеуметтік болмысқа, белсенді және шығармашылық тұлғаға, өзімен және қоғаммен үйлесімді өмір сүретін шектеулі трансформация үдерісі;

- *үздіксіздік принципі* - мәдени өзара әрекеттесу және ұрпақтар сабақтастығы.

Ежелгі грек тарихшысы Фукидид гректер күнделікті өмірдің қамқорлығын таратуға көмектесетін және ләззат беретін бос уақытты өткізудің әртүрлі формаларын енгізгенін жазды. Сонымен қатар демалысты ұйымдастыру *қағидаттарын* ұсынды:

- *қызығушылық қағидаты* (адамның демалыс белсенділігі немесе пассивтілігі оған қызығушылықтың болуымен немесе болмауымен ғана толық көлемде анықталады);

- *рекреация және таным бірлігі қағидаты* (топтық демалыс қызметі процесінде іске асырылады): клубтық бірлестіктердің жұмысы, үйірме сабақтары, экскурсиялар, жорықтар. Олар бос уақытты пайдаланудың белсенді нысандары болып табылады және келесі қағидаттың мәнін анықтайды, ол тұлғаның дамуына маңызды рөл атқарады);

- *бірлескен қызмет қағидаты* (бірлескен қызмет топтың құндылықты бағдар бірлігін қалыптастырады, дәстүрлерді, ұйымдық құрылымды, эмоциялық сәйкестендіруді туындатады және, түпкілігінде, ондағы тәрбиелік әлеуетті іске асыра отырып, шығармашылық қызмет деңгейін арттыруға әкеледі [5].

Канада, Жапония, Түркия, Дания, Бразилия сияқты кейбір елдерде халықтың әртүрлі топтарына байланысты ұлттық демалыс бағдарламалары жүзеге асырылады. Кешенді, аймақтық демалыс орталықтары жұмыс жасайды. Оны мемлекет қаржыландырады. Ұлттық демалыс бағдарламалары жасөспірімдердің жасерекшелігіне сай эстетикалық тәрбие беру, бос уақытты ізгілендіру мақсатында аниматорлық іс-әрекеттер арқылы ұйымдастыру мәселелері жолға қойылған. Ресейде тұлғаның бос уақытта моральдық-эстетикалық әлеуетін іске асыру тәжірибесі қолға алынған. Жапонияда қолданбалы халық шығармашылығын материалдық ынталандыру жүйесі кеңінен таралған. Мектептер мен мәдени-демалыс орталықтарында халық музыкалық, хореографиялық, ән өнері насихатталады. Халықтың мәдени дәстүрлерін бейнелейтін фильмдер, спектакльдер, көрмелерді бірлестік жетекшілері жиі ұйымдастырып отырады. Батыс Еуропа, Орта және Таяу Шығыстағы Оңтүстік-Шығыс Азия елдерінде фольклорлық өнерді, халықтық рәсімдерді сақтау мен байыту, қамқорлық көрсету мемлекеттік саясаттың маңызды міндеті болып табылады. Бос уақыттың маңызы қоғамдық құндылық ретінде қарастырылып жүр. Бос уақыт барлық жастағы адамдар үшін барған сайын субъективті құндылыққа айналуға, өйткені оның жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруына, оның әртүрлі қажеттіліктері мен мүдделерін қанағаттандыруға кең мүмкіндіктері бар. Бос уақытта жастарды белсенді қызметке тарту, заңсыз бірлестіктерден сақтау қажет.

Демалысты ұйымдастырудың бір түрі – саяхат. Демалыс күндерін саяхат арқылы ұйымдастыру, ақпараттандыру және ұтымды, қызықты өткізуге көмектесу. Туристік клубтарды дамуы, еліміздің табиғаты мен демалыс орындарын тиімді пайдалану, әлемге насихаттау басты мақсат. Бос уақытты ұйымдастырудың бейресми жүйесі ресми жүйеге қарағанда әлдеқайда көп адамдарды қамтиды. Жасөспірімдер бос уақытты өзін-өзі жүзеге асыру уақыты деп есептейді. «Бос уақыт» ұғымы оқудан бос уақытта демалудың тәуелсіз немесе ұйымдастырылған түрі. Әлеуметтанушы Дж. Думасейр «бос уақыт адамның өз еркімен кәсіби, отбасылық және азаматтық міндеттерінен босатылатын белгілі бір іс-әрекет» деп анықтайды [6].

Жасөспірімдердің көбінесе бос уақытында не істеу керектігін білмейді, мұның себептерінің бірі-бос уақытты, оқу уақыты сияқты, өмірлік тәжірибенің қайнар көзі болатындай етіп өз өмірін өз бетінше, өз қалауымен дұрыс ұйымдастыра алмауы.

Жасөспірімдер бос уақытын ерекше өткізгенді қалайды. Жасөспірімдер бос уақытында коммуникация маңызды рөл атқарады. Жасөспірімдердің демалысы эмоцияға, сүйікті ісімен айналысуға, қызықты адамдармен кездесуге, маңызды оқиғалардың қатысушысы болумен ерекшеленеді. Жасөспірімдер үшін бос уақыттың екі негізгі түрі бар: *ұйымдастырылған және ұйымдастырылмаған*.

Ұйымдастырылған бос уақыт: жастар ұйымдары, мәдени орталықтар, көркемсурет және спорт студиялары, клубтар, секциялар кіреді, оларда жаңа әлеуметтік қатынастарға қосу, жасөспірімдердің шығармашылық өзін-өзі жүзеге асыруы жүзеге асырылады;

Ұйымдастырылмаған бос уақыт - бұл қандай да бір себептермен, ұқсас мүдделермен біріктірілген жасөспірімдер топтарының өздігінен қалыптасуы.

Жасөспірімдердің бос уақытын ұйымдастыратын мекемелерді шартты түрде бес топқа бөлуге болады:

- *пассивті тұтынуды көздейтін мекемелер*: қоғамдық тамақтандыру кәсіпорындары, түнгі клубтар, дискотекалар, бильярд клубтары, ойын клубтары, казино, сауда-ойын-сауық кешендері мен орталықтары;

- *жасөспірімдердің зияткерлік демалысын ұйымдастыратын мекемелер*: театрлар, кинотеатрлар, мәдени орталықтар, мұражайлар, кітапханалар, галереялар;

- *белсенді спорттық ойын-сауыққа бағытталған мекемелер*: стадиондар, бассейндер, спортзалдар, белсенді демалыс саябақтары, фитнес-орталықтар;

- *өз бетінше уақыт өткізуге жағдай жасайтын мекемелер*: спорттық жабдықтар мен жабдықтарды жалға беру пункттері, туризм және саяхат бюросы;

- *әр түрлі клубтық мекемелер*: жасөспірімдер ұйымы жөніндегі органдар, бос уақыт саласында жастарды әлеуметтік тәрбиелеу функциясын орындайтын мәдениет бөлімдері. Бос уақытта рекреациялық іс-әрекеттің түрлерін іске асырудың маңызы ерекше. Рекреациялық іс-әрекет екі түрге *спорттық-сауықтыру, танымдық* болып бөлінеді [6].

Мәдени - бос уақытты тиімді ұйымдастыру қызметі адамдардың өмір сүру ережелері: норма, еңбек, тұрмыс, құқық, мораль, әдет-ғұрыптар, салт-дәстүр, мінез-құлыққа байланысты. Мәдени - бос уақытты ұйымдастыру формалары: *клубтық, жеке, топтық, жаппай* болып бөлінеді.

Жеке формалар мектепте, студияларда, университеттер жүргізілетін (әңгімелесу, кеңес беру және т.б. жұмыстар);

Топтық формалары клубтық ұйымдар, көркемөнерпаздар бірлестіктері, үйірмелер негізінде ұйымдастырылатын (шығармашылық кештер, пікірталастар, әдеби-музыкалық және поэтикалық кештер);

Жаппай формаларына көпшілік қатынасатын (халықтық мерекелер, шарлар, маскарадтар, шоулар, дискотекалар және т. б.) [7].

Зерттеу нәтижелері. Қазіргі таңда мәдени тынығу, мәдени - бос уақытты ұйымдастыру іс-шаралары арқылы адамның жетілуіне, физиологиялық - психологиялық дамуына, адамгершілік идеяларының қалыптасуына, рухани және материалдық қажеттіліктерін қанағаттандыру мәселелеріне көп көңіл бөлінуде.

Еңбек әрекеті – адамның табиғи жағдайы. Еңбек жасөспірімдердің шығармашылық қабілетін дамытудың негізгі құралы болып табылады. Еңбек қызметі жасөспірімдердің бос уақытын белсенді ұйымдастыру қызметіне жатады. Қоғамдық өмірде әлеуметтік – экономикалық, саяси қамтамасыз ететін мәдени факторлар іске асырылады. Мәдениет мекемелердің негізгі міндеті өсіп келе жатқан ұрпақтың рухани – мәдени қажеттіліктерін қанағаттандыру, мінез-құлқы мен күш-жігерін қалыптастыру үшін педагогикалық іс шараларды ұйымдастыру. Мәдени - бос уақытты ұйымдастыру іс-әрекетінің құралдарына тоқталамыз:

Көркем және мәнерлі құралдар: тірі сөз, музыка, хореография, вокал, драматургия;

Көрнекі құралдар: клуб аймағын жобалау (сахна, холл, фойе, вестибюль, үйірме бөлмелері және т.б.)

Техникалық құралдар: жарықтандыру, аудио және бейне аппаратура;

Материалдық құрал-жабдықтар: инвентарлар, музыкалық құралдар, кеңсе тауарлары, қолөнер материалдары (мата, қағаз, ағаш, металл, саз, бояулар, пластилин және т.б.);

Мәдени-бос уақыт жеке тұлғаны дамытудың нақты тарихи бағдарламасының бір бөлігі. Яғни сөз, сана бостандығы, ой мен қағидаларды іске асыру мүмкіндігі. Мәдени-бос уақытты ұйымдастыру рухани құндылықтарды дарыту, бөлісу және шығармашылық қабілетті дамыту, белсенді тұлға қалыптастыру болып табылады. Әр жасөспірімнің бос уақытын тиімді ұйымдастыруы өзінің қызығушылығы мен

мотивациясына байланысты. Танымдық, шығармашылық, коммерциялық қызметтер арқылы адамның психологиялық ерекшеліктері мен еркіндігі қалыптасады. Мәдени-бос уақытты ұйымдастыру мекемелеріне клуб, мәдениет саябақтар, демалыс орындары, мұражайлар, кітапханалар, демалыс орталықтары, мәдени кешендер, жастар кафелері, түнгі клубтар жатады. Жүргізілетін іс-шараларға дәрістер, әңгімелер, кештер, дискотекалар, шоу-бағдарламалар, сайыстар және т.б. кіреді. Мәдени-бос уақытты ұйымдастыру іс-әрекетінің сапасы мен мазмұны оның қызықтығына байланысты. Әдістер – бұл мақсатқа жету жолдарында әдістер мен тәсілдер арқылы іс-әрекетті жүзеге асыру. Мәдени - бос уақытты ұйымдастырудың негізгі әдістеріне *театрландырылған әдістер, иллюстрациялық әдістер, ойын әдістері, жаттығулар, талқылаулар, жағдаяттар, шығармашылық тапсырмалар, әлеуметтік зерттеу әдістері* және т.б. жатады [8]. Ең маңызды бөлімі әдістемелік материалды рәсімдеу. Оған:

- ұйымдастыру комитеті отырысының хаттамалары;
- бағдарламаны дайындау және өткізу жоспары;
- шығындар сметасының көшірмесі;
- сценарий және оған жасалатын монтаж парағы;
- дизайн мен костюмдердің эскиздері;
- жарнама үлгілері;
- бейнематериал (фотосуреттер, бейнежазбалар);
- бұқаралық ақпарат құралдары мен көрермендердің пікірлеріне талдау жасау. Әдістеменің 4 негізгі

компоненті бар:

- мазмұны;
- композиция;
- көркемдік әсер ету құралдарының жиынтығы;
- аудитория және оның кеңістіктегі орналасуы. Мәдени - бос уақытты ұйымдастыру жұмыстарындағы тәрбие бағыттары:
- адамгершілік тәрбиесі;
- құқықтық тәрбие;
- эстетикалық тәрбие;
- экологиялық тәрбие арқылы жүргізіледі.

Бос уақытты ұйымдастырушының сөз сөйлеуіне, жалпы мәдени талаптар ғана емес, сонымен қатар кәсіби талаптар қойылады, олардың бірі сөйлеу техникасы мен шығармашылық болып табылады. Қазіргі таңда балада, үлкен де бос уақыт әлеуметтік желіде өткізеді. Интернетте мәдени, адамгершілік құндылықтарға баулу, өнер мен мәдениет әлеміне қосу жүзеге асырылады. Интернет - бұл жасөспірімдер үшін бос уақытты өткізудің дербес ұйымдастырылмаған түрлерінің бірі және әр түрлі өмірлік дағдыларды дамыту құралы, шығармашылық өзін-өзі көрсету мүмкіндігі ретінде қызмет етеді. Көптеген жасөспірімдер интернетті байланыс құралы ретінде пайдаланады. Зерттеушілер жасөспірімдердің интернет арқылы қанағаттандыратын қажеттіліктерінің үш негізгі түрін анықтады: *коммуникативті, танымдық және ойын*. Қарым-қатынас қажеттіліктерін электрондық пошта, чаттар мен форумдарда хат алмасу арқылы қанағаттандырылады. Танымдық қажеттіліктерін электронды кітіп оқу, ақпаратты іздеу, жаңалықтармен танысу, қашықтықтан оқыту сайттары арқылы дамытады. Сонымен қатар серіктестерімен жеке және топтық ойындар ойлау. Жасөспірімдер интернетті өзін-өзі тәрбиелеу, үйлесімді даму құралы ретінде қарастырады. Жалпы белгілі бір іс-әрекеттермен айналысу, бос уақытты тиімді пайдалану адамда тұлғалық қасиеттерді қалыптастыруға бағытталуы керек. Бос уақытты белсенді, мазмұнды ұйымдастыру үшін белгілі қабілеттер қажет. Жасөспірімдердің бос уақытын ұйымдастырудың келесі талабы - әр түрлі қызықты ойын-сауық іс-шараларын ұйымдастыру. Іс-шаралар мазмұны, формасы жасөспірімдердің қажеттіліктері мен мүдделеріне сәйкес келуі керек. Бос уақыт жасөспірімдер үшін жеке еркіндік уақыты, өзін-өзі көрсету, өзін-өзі жүзеге асыру тәсілі.

Әрбір жасөспірімнің бос уақытты ұйымдастыру артықшылықтары мен кемшіліктері болады. Әрбір жасөспірім өзінің қалыптасу үдерісінде оны қоршап, оған жақсы қызмет ете алатын немесе оның өміріне қауіп төндіретін көптеген факторларға байланысты. Оның болашағы алғашқы білім мен тәжірибе алатын ортасына байланысты. Келеңсіз жағдайларды біз көптеген отбасыларынан байқаймыз, онда ата-аналар өз балаларын өздері тәрбиелей алмай, ең алдымен материалдық мәселелерді шешуге тырысып, балаларын мектептің қамқорлығына тапсырады. Ал мемлекет жасөспірімдерді мектепте жүргенде ғана қамқорлыққа алады, мектептен тыс уақытта бала өз мәселелерімен жалғыз қалып, оларда өте күрделі мәселелер туындайды. Тәжірибе көрсеткендей, отбасылық мәселелерден, материалдық қиындықтардан зардап шеккен балалардың физикалық дамуы әлсіз, тұрақсыз психикасы бар және күшті құрдастарының

қысымына ұшырайды, назардан тыс қалады және әртүрлі қылмыстық топтардың, діни секталардың ықпалына тез түседі. Мектеп, үй тапсырмасы, теледидар – жасөспірімдердің бағдарламаланған әрекеттері. Әртүрлі арналар мен сән журналдарына қарап жасөспірімдер өмірлерінің «ең керемет жылдарының» соншалықты монотонды, көңілсіз өтіп жатқанына қынжылып, ләззат алуды басқа жақтан іздегісі келеді. Сөйтіп, жасөспірімдер көшеде тек мағынасыз, компанияларымен ауладан аулаға бостан бос теңселіп жүріп, алғашқы темекі, сыра, кейде есірткі шегуді бастайды. Жасөспірімдердің кез-келген іс-әрекеттерінің нәтижесі жаман әдеттердің келең алуына ұласады. Ал жаман әдеттерден арылу қиын. Сондықтан, жасөспірімдер ақша іздейді. Олар жеткіліксіз болса, жасөспірімдер санасыз түрде ұрлыққа барады, сол үшін қылмыстық жауапкершілікке тартылады.

Бос уақытты ұйымдастырудағы кемшіліктер белгілі бір дәрежеде жасөспірімдер ортасындағы қазіргі кезде бетпе-бет келіп отырған келеңсіз құбылыстар: нашақорлық, әлеуметтік бейресми бірлестіктер және т.б. Жасөспірімдердің бос уақытын дұрыс ұйымдастыру кәметке толмағандар арасындағы қылмыстың артуына алып келеді.

Әрбір ата-ана, ең алдымен, баласының бос уақытын тиімді әрі дұрыс ұйымдастыра білуі керек. Қаншалықты балаларының бос уақытын тиімді өткізуіне көңіл бөлетінін Алдымен өзіне сұрақ қойып,

Баланың бос уақытын ұйымдастыру оның қай жаста, ұл бала немесе қыз бала екеніне байланысты. Балаңыздың бос уақытын тек демалыс күндері ғана емес, жұмыс күндері де сіз жұмыста жүргенде тентіреп кетпеуі үшін ұйымдастыру маңызды. Иә, әрбір балаға «жеке» істеріне біраз уақыт қалдыруыңыз керек, бірақ бала оқуға, компьютерде аздап ойнауға, жалпы алғанда, өзі қалағандай демалуға жеткілікті уақыт болуы керек, бірақ артық емес, кемінде күніне бір жарым сағат. Ал, қалған уақытты ойланбастан жоспарлаған дұрыс. Балаға жас кезінен әрбір күнін жоспарлауды үйрету керек. Алдымен, сүйікті балаларымыздың не қалайтынын білуіміз керек, баланың жан-жақты дамуы үшін. Бүгінгі таңда отбасындағы оқу ойындарының, компьютерлердің, жаңадан шыққан барлық заттардың көптігіне байланысты ата-аналар балаларының бос уақытын дұрыс ұйымдастыру мәселесіне ерекше назар аударғаны жөн.

Жасөспірімдер үшін жетекші әрекет – қарым-қатынас. Құрбыларымен қарым-қатынастың маңыздылығы жасөспірімдердің эмоционалды байланыстарға деген үлкен қажеттілігімен түсіндіріледі. Оны адам мен қоғам өмірінің қажетті шарты, жеке тұлғаның жеке тұлғаға шығармашылық түрлендіруінің қайнар көзі, білім мен әлеуметтік тәжірибені беру формасы ретінде қарастыруға болады. Бос уақытты өткізу жағдайында жасөспірімдердің қарым-қатынасы эмоционалды байланысқа, ақпаратқа, сондай-ақ кез келген бірлескен іс-әрекетке жастардың күш-жігерін біріктіруге деген қажеттілікті қанағаттандырады.

Жасөспірімдер өмірді жаңа эмоциялар мен әсерлерге толтыратын, өмірдің әдеттегі, тұрақты атмосферасын өзгертуге көмектесетін жаңа таныстарға, шытырман оқиғаларға, тәжірибелерге ұмтылады. Кәдімгі отбасы және мектеп шектеулерінен тыс құрдастарымен және егде адамдармен қарым-қатынас оны қоршаған әлеуметтік шындыққа бейімделудің қажетті факторы ретінде әрекет етеді.

Бос уақыт шеңберінде жасөспірімдердің қарым-қатынасы, әдетте, шағын, бастауыш топтарда (отбасы, достар тобы, жасөспірімдердің бейресми бірлестігі) жүзеге асырылады. Ақпараттық топтағы қарым-қатынас әдетте эрудитті адамдар – басқаларда жоқ және басқалар үшін құнды белгілі бір ақпараты бар адамдар төңірегінде ұйымдастырылады. Жасөспірімдердің бірлескен келісілген іс-әрекеті үшін қарым-қатынас, тек өндірістік-шаруашылық саласында ғана емес, сонымен бірге қызметтің бос уақытында да пайда болады.

Жасөспірімдер арасындағы қарым-қатынастың бос уақытын өткізудегі барлық алуан түрлілігін мазмұнына қарай жіктеуге болады – танымдық және ойын-сауықтық қарым-қатынас; байланыстар бағыты бойынша – тікелей және жанама. Жасөспірімдер арасындағы қарым-қатынастың бос уақытын өткізудегі барлық алуан түрлілігін мазмұнына қарай: танымдық және ойын-сауықтық қарым-қатынас; байланыстар бағыты бойынша – тікелей және жанама деп жіктеуге болады.

Жасөспірімдердің бос уақытының ерекшеліктерінің ішінде жасөспірімдердің бос уақытын өткізудің ерекше стратегияларының болуын атап өтуге болады. Жасөспірімдердің бос уақытын өткізу стратегиясы жас адамның бос уақытында белгілі бір мінез-құлық жоспарының болуын болжайды. Кейбір зерттеушілер – жасөспірімдердің бос уақытын ұйымдастырушылар (Н.В. Котельникова) жасөспірімдердің бос уақытының келесі стратегияларын ажыратады [9]:

«пайдалылық» (қайырымдылық шараларына қатысу, қоғамдық пайдалы іс-шаралар және т.б.);

«өмірден бәрін алыңыз, немесе жас кезіңізде серуендеңіз» (дискотекаларға бару, экстремалды спортпен айналысу және т.б.);

«Релакс» (теледидар көру, музыка тыңдау және т.б.);

«кем дегенде бос уақытыңызды өткізуге болатын нәрсе» (нақты мақсатсыз жүрмеу, «жиындар»); «алып тастау» (стрессті жеңілдету үшін алкогольді, есірткіні пайдалану, мәселелерді шешуден аулақ болу және т.б.);

«шұбар» (ресми емес жастар бірлестіктеріне мүшелік және т.б.);

«жалғыздықтан қашу» (интернетке құмарлық, кафелер мен дискотекаларға бару, көпшілік іс-шаралар және т.б.);

«бедел» (заманауи спортқа деген құштарлық, «озық» клубтарға бару, дискотека және т.б.).

Анықталған стратегиялар жастардың бос уақыт кеңістігіне қатысты қалыптастыратын мақсаттарымен, оларға жету құралдарымен ерекшеленеді. Бұл жасөспірімдердің бос уақытын өткізудің белгілі бір түрлерінің стратегияларына сәйкестігін және осы түрлер арасындағы байланыстың болуын түсіндіреді (олар белгілі бір қажеттіліктерді қанағаттандыруға бағытталған ортақ бағдармен біріктірілген).

Талқылау. Қазіргі стратегиялар жасөспірімдердің бос уақыт кеңістігіне қатысты қалыптастыратын мақсаттарымен, оларға жету құралдарымен ерекшеленеді. Бұл жасөспірімдердің бос уақытын өткізудің белгілі бір түрлерінің стратегияларына сәйкестігін және осы түрлер арасындағы байланыстың болуын түсіндіреді (олар белгілі бір қажеттіліктерді қанағаттандыруға бағытталған ортақ бағдармен біріктірілген). кәсіп түрлеріне, адамның қай категорияға жататындығына байланысты бірнеше түрлерге бөлуге болады [10]:

Бірінші түрі – «отбасы адамы» – бұл типтегі жасөспірімдер өте тар әлеуметтік шеңбермен сипатталады. Көптеген адамдар туыстарымен, таныстарымен, көршілерімен араласады. Бұл жағдайда бос уақыттың қарапайым түрі қолданылады. Мысалы, оқу, теледидар, радио, үй жұмысы немесе жай демалу;

Екінші түрі – «көпшіл» - қазіргі жасөспірімдер арасында кең таралған. Ең алдымен достарымен байланысады. Бос уақыттарында компьютер, музыка, хобби және т.б. айналысады. Маңызды фактор - достарыңызбен үнемі кездесу;

Үшінші түрі – «көңіл көтеру» – ол белгіленген отбасылық шеңберден тыс тұрақты әлеуметтік байланыстарға бағытталған. Көңіл көтеру үшін жастар бірігіп фильмдерге, көрмелерге, театрларға, концерттерге, кафелерге, барларға, клубтарға барады;

Төртінші түрі – «әлеуметтік белсенділік» – бұл түрі қарым-қатынас пен бос уақытты дамытуға бағытталған (спорт клубтарына, үйірмелерге, қызығушылық бірлестіктеріне, өзін-өзі тәрбиелеуге арналған қосымша сыныптарға және т.б.). Жасөспірімдердің бос уақытқа деген көзқарасы олардың ұйымшылдығымен бағаланады. Материалдық, физикалық және интеллектуалдық қажеттіліктерді өтеу;

Бесінші түрі – «рухани» - жасөспірімдер қалыптасқан туыстық қатынастармен шектеліп, қоғамнан бөлек өмір сүреді. Дәл осы жерде жасөспірімдер ортасынан оқшаулану үрдісі байқалады. Саяси бірлестіктердің жұмысына белсенді қатысады;

Алтыншы түрі – «үйлесімді» – әлеуметтік байланыстардың толықтығы. «Әлеуметтік белсенді» түрімен қатар, ол әлеуметтік коммуникация мен бос уақыттың барлық түрлеріне әсер ететін әмбебап өмір салтын қамтиды. жасөспірімдер отбасынан гөрі достарына көбірек көңіл бөледі.

Бос уақыт – жас адамның жеке басын қалыптастырудың маңызды тәсілдерінің бірі. Бос уақыт жағдайында физикалық және психикалық стрессті жоятын рекреациялық - регенеративті процестер жүреді. Бос уақыт адамның әлеуметтік топтың рухани қажеттіліктері мен мүдделерінің индикаторы болып табылады. Жалпы қоғамда бос уақыт кез келген адамның өмір салтының маңызды элементі болып табылады.

Ю.А. Стрелецов өзінің «Бос уақыт мәдениеті» кітабында адам қалауы бойынша өткізетін бос уақыты оның әлеуметтенуіне, жетістікке жетуіне, дамуына әсер етуі тиіс дейді. Н.Н. Седова «Досуговая активность молодежи» деген еңбегінде жастар бос уақыттарының көп бөлігі жұмыс орындарындағы құрдастарымен бірге өтеді дейді. Ал жас ұрпақтың қалыптасуына оқу және демалыс мекемелері айналысуы керек. К.Г. Мяло «Время выбора: Молодёжь и общество в поисках альтернативы» атты еңбегінде жастардың құзыреттілігі, әлеуметтенуі мен дағдылану мәселелерін қарастырады [9]. Бос уақыт көбінесе әлеуметтік және рухани көрініс ретінде қарастырылады. В.Т. Шапко Ю.Г. Вишневский адам өзінің жеке уақытын жоспарлап реттеу қажет. Бос уақыт – адамның өзін ашуға мүмкіндігін, өз тәуелсіздігін, бостандығын, белсенділігін көрсету қызметі. Ауыл адамдары мен қала тұрғындарының бос уақытын ұйымдастыру жолдары әртүрлі. Ауыл адамдарының бос уақыты көп бөлігі күнделікті тіршілік қамымен өтетін. Таза ауа, табиғат аясы, табиғи тамақ ауыл адамдары үшін таңсық емес.

Бос уақытты өткізу кезінде қолданылатын іс шаралар, әдістер, принциптер, формалар мен заманауи технологиялар:

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университет ішілік «Жасөспірімдердің бос уақыттарын тиімді ұйымдастырудың педагогикалық технологиялары» ғылыми жобасы аясында «Қолжетімді демалыс» әлеуметтік жобасын студенттер мен жасөспірімдер арасында ұйымдастыру мәселесі жоспарлануда. Әлеуметтік жобасының басты мақсаты қатынасұшылардың бос уақытын тиімді ұйымдастыру.

«Қолжетімді демалыс» әлеуметтік жобасы аясында жүргізілетін іс-шаралар:

- іс-шараларды ұйымдастыру нысандары: жеке, топтық, жаппай;
- қарым-қатынас формалары: пікірталас, пікір алмасу, диалог, монолог;
- іс шаралар бағыттары: физикалық, шығармашылық, экологиялық, интеллектуалды, танымдық болып бөлінеді.

Ойын-сауық-танымдық іс-шараларды әзірлеу кезінде қатынасұшылардың жас және психологиялық-педагогикалық ерекшеліктер ескерілу қажет. Жасөспірімдердің бос уақытын зерттеу үшін сауалнамалар жүргізілді, нәтижесінде оларды қызықтыратын іс шаралар түрлері - музыка, би, ойын, ток-шоу, КВН, мәдени-демалыс орталықтары екендігі байқалды. Осы орайда біз тарапынан заманауи психологиялық, іскерлік ойын формалары ұсынылды. Зерттеу жұмыстарынан байқағанымыздай жасөспірімдердің жиі баратын мәдени-демалыс орталықтарының қызметін жетілдіру, көбейту қажеттіліктері байқалды. Бос уақытты басқару, жоспарлау механизмін құру және іске асырылу жолдарын қадағалау.

Қорытынды. Кез-келген жаста бос уақытты тиімді ұйымдастыру оңай емес екені анық. Жасөспірімдердің өзін-өзі көрсету мүмкіншіліктері мен ойлаған ісін жүзеге асыру үдерісі де бос уақытта іске асады. Жасөспірімдер орта арқылы өзгереді, әлеуметтенеді, қалыптасады және дамиды. Бос уақыт жасөспірімдердің өзін-өзі көрсетуге байланысты еркін әрекетті таңдау, өзін-өзі жүзеге асыру, демалуы. Бос уақыт барысында адам өзіне қажетті қызмет атқарады. Кез-келген жасөспірім бос уақытын қысымсыз, мәжбүрсіз өз қалауымен, пайдалы іспен айналысуы керек. Еркін шығармашылық іс-әрекет интеллектуалды, эмоционалды және рухани-физикалық ресурстар арқылы дамиды. Белсенді бос уақыт адамның сенімділігін, сәтті қарым-қатынасын, ынтасын мен жігерін қалыптастырады. Бос уақытты ұйымдастырушылардың міндеті - оқыту, ұтымды демалу, пайдалы іспен айналысуға үйрету. Адам мәдени тынығуға, бос уақытын нәтижелі өткізуге бейімделіп, дәстүрге айналдыру қажет. Мәдени демалу бұл адам бойына рухани құндылықтарды дарыту, өзін-өзі үйлесімді дамыту. Мәдени-демалысты ұйымдастыру қызметінің мазмұны, нысаны, құралдары мен әдістері бар. Мәдени-демалыс әдет-ғұрыптар, салт-дәстүрлер, мінез-құлқ ережелері мен ұжымдық және жеке әдіс-тәсілдер арқылы өмір сүру жағдайын жақсарту, салауатты өмір салтын сақтау, жан мен тәннің үйлесімділігін дамыту басты міндет екенін ескеруіміз қажет. Көптеген ғылыми еңбектерді талқылай келе бос уақытты өткізу формаларын төмендегі жинақтадық:

- Кітаптар, журналдар, мерзімдік басылымдарды оқу;
- Бейнефильмдер мен телешоуларды көру;
- Шығармашылық іс-әрекет;
- Эссе (өлеңдер, проза) жазу;
- Компьютерлік ойындар;
- Компьютерлік бағдарламалар;
- Спорт, салауатты өмір салты;
- Үй жануарларына күтім жасау;
- Достармен қарым-қатынас;
- Шығармашылық клубтар;
- Спорттық секциялар;
- Бассейнге, спорт алаңдарына, мұз айдынына бару;
- Ағылшын тілі курстары;
- Техникалық шығармашылық секциялары;
- Балық аулау;
- Би билеу, ән айту;
- Кітапханаға бару;
- Театрға бару;
- Кинотеатрларға бару;
- Дискотекалар;

- Кафе барларға бару;
- Жаппай мерекелерде қыдыру;
- Саяси бірлестіктер;
- Дебаттық клубтар және т.б.

Қорытындылай келе, жасөспірімдер ойын-сауық орталықтарына жиі барады, интернет, компьютерлік ойындар әлеуметтік желілер кеңістігіндегі қатынастар маңызды болса, ересек адамдар денсаулықты сауықтыру орталықтарына барады, ал балалар әлеуметтік желілерде көп отыратындығы сонымен қатар қосымша ұйымдарға баратыны байқалды. Бос уақытта мәдени құндылықтарды қалыптастырудың негізгі әрекеті - шығармашылық. Мәдени құндылықтарды игеру, жаңа нәрселерді білу, шығармашылық арқылы қалыптастыру.

Бос уақытта жүргізілетін іс-шаралардың сапалық деңгейін арттыру, білім беру, қарым-қатынас, дәстүрлі және дәстүрлі емес жаңа ойын, ойын-сауық кештері және т.б. Халықтың әртүрлі топтарына сәйкес, өздерін жайлы сезінетін ыңғайлы мәдени-тынығу ортасын құру. Сұраныстар, мүдделер мен қажеттіліктерді есепке ала отырып, идеялар банкі мен жас бастамалар орталықтары, әуесқойлық бірлестіктері мен қызығушылық клубтарын құру, қатынасушылықтарды басшылыққа алу. Әлеуметтік мекемелер қарым-қатынасты, қамқорлықты, мейірімділікті қажет етеді. Жоғарыда аталған ғалымдардың ой пікірлері мен анықтамаларына сүйене отырып біз төмендегідей анықтаманы ұсынамыз.

Бос уақыт – жасөспірімдердің даму кезеңі, әр жасөспірімнің өмірінің қажетті құрамдас бөлігі, өмір сапасы, өмір сүру ережесін тиімді пайдалану, демалуы мен мәдени тынығуы. Бос уақыт – бұл жасөспірімдердің әлеуметтік және рухани мәнін көрсететін әлеуметтік категория. Бос уақыт – тарихи-мәдени жағдайлар, құндылықтар, менталитет, тәртіп, адамдардың өмірі, салт-дәстүрлері, әлеуметтік нормалары мен ережелеріне бағдарланған тұлғаның өзін-өзі дамытуға арналған уақыты. Демек, әр жасөспірім қарқынды, белсенді өмір сүруге дағдылануы қажет, белсенді өмір денсаулық кепілі!

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Төлешова Ұ.Б. Педагогикалық анимация: оқу құралы/ Ұ.Б. Төлешова, М.Д. Мурзагулова, Д.Б. Оспанова. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. - 107б.
2. Соколов А.В. Феномен социально-культурной деятельности. СПб.: СПбГУП, 2003. 204 с.
3. Жарков А.Д. Технология культурно-досуговой деятельности: Учебное пособие для студентов вузов культуры и искусств. 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Изд-во МГУК, ИПО «Профиздат», – 2002.
4. Седова Н.Н. Досуговая активность молодёжи / Н.Н. Седова // Социологические исследования. – 2009. – № 12.
5. Трегубов Б.А. Свободное время молодежи: сущность, типология, управление: социологическое исследование / Б.А. Трегубов, – СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2011.
6. Григорьева Т.А. «Университет третьего возраста» как одна из инновационных форм социального обслуживания пожилых людей в комплексном центре социального обслуживания населения / Т.А. Григорьева // Работник социальной службы. – 2016. – №1. – С. 30-33.
7. Шульга И.И. Педагогическая анимация в практике социального воспитания за рубежом // Школьные технологии. - 2008. - № 3. – С. 134 - 136.
8. Мәдени-демалыс іс-шараларын ұйымдастыру. Оқу құралы/ Бисембаев К.Ж., Нагорная Л.П., Панихин А.Л., Аялбергенова Р.Ш. - Нұр-Сұлтан қ.: «Кәсіпқор» Холдингі» коммерциялық емес акционерлік қоғамы. 2019
9. Андреева А.А. Особенности организации досуговой деятельности подростков [Текст] // Проблемы и перспективы развития образования: материалы VI междунар. науч. конф. (г. Пермь, апрель 2015 г.).-Пермь: Меркурий, 2015. – С. 1-3
10. Культурно – досуговая деятельность: учебник /под ред. А.Д. Жаркова, В.М. Чижикова. – М., 2020.

References:

1. Töleşova Ū.B. Pedagogikalyq animasiya: oqu qūraly/ Ū.B. Töleşova, M.D. Murzagulova, D.B. Ospanova. – Almaty: Qazaq universiteti, 2020.- 107b.
2. Sokolov A.V. Fenomen sosiälno-kūlturnoi deiatelnosti. SPb.: SPbGUP, 2003. – 204 s.
3. Jarkov A.D. Tehnologiya kūlturno-dosugovoi deiatelnosti: Uchebnoe posobie dlä studentov vuzov kūltury i iskustv.2-e izd. pererab. i dop. – M.: İzd-vo MGUK, İPO «Profizdat», – 2002.

4. Sedova N.N. Dosugovaia aktivnost molodjii /N.N.Sedova //Sosiologicheskie issledovania. – 2009. – № 12.
5. Tregubov B.A. Svobodnoe vremä molodeji: sušnöst, tipologia, upravlenie: sosiologicheskoe issledovanie / B.A. Tregubov, – SPb: İzd-vo S.-Peterburg. un-ta, 2011.
6. Grigoreva T. A. «Universitet tretego vozrasta» kak odna iz innovacionnyh form sosiälного obslujivania pojilyh lüdei v kompleksnom sentre sosiälного obslujivania naselenia / T.A. Grigoreva // Rabotnik sosiälnoi slujby. – 2016. – №1. – S. 30-33.
7. Şülga İ.İ. Pedagogicheskaia animasia v praktike sosiälного vospitania za rubejom // Şkölnye tehnologii. - 2008. - № 3. - S. 134 - 136.
8. Mädeni-demalys ıs-şaralaryn üymdastyru. Oqu qūraly/ Bisembaev K.J., Nagornaia L.P., Panihin A.L., Aiapbergenova R.Ş. - Nūr-Sūltan қ.: «Käsipqor» Holdiñi» komersialyq emes aksionerlik qoğamy. 2019
9. Andreeva A. A. Osobnosti organizasii dosugovoi deiatelnosti podrostkov [Teks] // Problemy i perspektivy razvitiia obrazovaniia: materialy VI mejdunar. nauch. konf. (g. Perm, aprel 2015 g.).-Perm: Merkuri, 2015. – S.1-3
10. Kültürno – dosugovaia deiatelnöst: uchebnik / pod red. A.D.Jarkova, V.M. Chijikova. – M., 2020.

МРНТИ 14.35.01
ӘОЖ 378.1

<https://doi.org/10.51889/9038.2022.71.47.015>

Кошанова М.Т.^{1*}, Оразбаева К.О.¹, Ташетов А.А.²

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті,
Нұр-Сұлтан, Қазақстан

²А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті,
Қостанай қ., Қазақстан

МЕДИАТЕХНОЛОГИЯЛАР АРҚЫЛЫ БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТЕРДЕ КРЕАТИВТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ

Аңдатпа

Мақалада біртұтас педагогикалық үдерісте кәсіби оқу әрекетінің объектісінің жүйелілігі негізінде медиатеchnологиялар арқылы креативтілікті қалыптастыруға логикалық ойлаудың әсері туралы мәселе қарастырылады. Қазіргі таңда орын алып отырған білім беру жүйесін тиімді оңтайландырғанда жоғары білімді мамандардың кәсіптік деңгейін креативтілікпен байланыста қарастыру мәселесі талданады.

Мақаланың негізгі мақсаты – ғылыми-теориялық зерттеулерге сүйене отырып, болашақ маманның медиатеchnологияларды пайдалана отырып креативтілікті қалыптастыруда логикалық ойлауды дамыту психологиялық және педагогикалық тұрғыда жетілдірудің қажеттігін анықтап, сипаттау.

Сонымен қатар, оқу-тәрбие стратегиялары мен тәсілдерінің педагог-психолог мамандықтарының логикалық ойлауын зерттеліп отырған мәселеге орай шешу туралы ой қозғалады: білімгерлердің меңгеру деңгейіне қажетті; тиімді мазмұн көлемін анықтайтын; қазіргі талапқа сәйкес өзекті педагогикалық әр түрлі аспектілер; талқылауға мүмкіндік беретін әдістеме.

Түйін сөздер: адам–табиғат, адам–техника, медиа, ойлау логикасы, логикалық ереже, қызметтің креативтілігі, ойлау формалары, медиатеchnология.

Кошанова М.Т.^{1*}, Оразбаева К.О.¹, Ташетов А.А.²

¹Евразийский национальный университет имени Л.Гумилёва,
г. Нур-Султан, Казахстан

²Ташетов А.А. – Костанайский региональный университет
им. А.Байтұрсынова, г. Костанай. Казахстан

ФОРМИРОВАНИЕ КРЕАТИВНОСТИ У БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ ЧЕРЕЗ МЕДИАТЕХНОЛОГИИ

Аннотация